

Надруковано:

Семенов О. Науково-дослідна лабораторія: продуктивний діалог викладача і студента-філолога //О.Семенов // Педагогічні науки: Освітні інновації //Зб. наук. праць. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – Ч.1.- С. 266-272.

УДК 378.147.11:001.89

Семенов О.М.,

Інститут педагогічної освіти

і освіти дорослих

АПН України

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ:

ПРОДУКТИВНИЙ ДІАЛОГ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА

У статті розглядаються напрями, зміст, форми діяльності науково-дослідної лабораторії на філологічному факультеті педагогічного університету, спрямовані на забезпечення продуктивного діалогу викладача і студента.

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Авторитет кожного університету визначається його науково-навчальним потенціалом, наявністю відомих учених-викладачів і наукових шкіл. Безперечно, і формування та реалізація творчих якостей молодих дослідників уповні залежать від особистісних якостей викладачів, котрі успішно поєднують фундаментальну підготовку і наукову ерудицію, володіють високою методологічною культурою, гуманістичним стилем наукового мислення, оперативно реагують на неперервно мінливі вимоги до професійної компетентності, уміло залучають до спільного наукового дослідження студентську молодь. Оптимальною формою діалогу викладача і студента в педагогічному університеті, зокрема на філологічному факультеті, виступає науково-дослідна лабораторія. В умовах тенденції до університетизації педагогічної освіти, профілізації загальноосвітніх навчальних закладів діяльність таких лабораторій спрямовується на створення особливої творчої атмосфери, забезпечення спадкоємності наукових методичних знань, самостійності мислення

студентів, активізацію наукового пошуку.

Аналіз літературних джерел і практичного досвіду (роботи лабораторій "Етнологія Черкаського краю" в Уманському ДПУ імені П.Тичини, ономастичних і діалектологічних досліджень у Кіровоградському ДПУ імені В.Винниченка, українського фольклору і народних говорів Придніпров'я у Дніпропетровському НУ та ін.) підтверджує: проблеми досліджень науково-дослідних лабораторій (курсівих, дипломних, магістерських, кандидатських, докторських проєктів) пов'язані з пошуками нових підходів до лінгвістичної, літературознавчої, методичної підготовки вчителя-словесника до роботи в загальноосвітніх закладах різного типу, формування його дослідницької компетенції, розвиток у молодого вченого критичного, творчого мислення, особистісних якостей тощо. На дедалі активнішу участь студентів у діяльності науково-дослідних лабораторій, що вивчають проблеми народної культури, лінгвоекології, мовної культури, лінгвокраєзнавства, проблеми мови і особистості проводять лексикографічні дослідження, вказують Інтернет-сайти американських, французьких, польських університетів [1-4].

Разом з тим низка питань, що стосуються вивчення ролі науково-дослідної лабораторії у професійному та особистісному становленні студентів-філологів, чекають на свого дослідника. **Мета і завдання пропонованої статті** – з'ясувати функції, напрями, зміст, форми діяльності науково-дослідної лабораторії філологічного факультету педагогічного університету, спрямовані на забезпечення продуктивного діалогу викладача і студента.

Інноваційна практика в українській та зарубіжній вищій школі, власне бачення спільного наукового пошуку (викладач – студент), бажання і наукові можливості більшості опитаних студентів першого - другого курсів займатися пошуковою діяльністю спонукали викладачів філологічного факультету Глухівського ДПУ створити науково-дослідну лабораторію "Формування культуромовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури". Методологічну основу досліджень лабораторії становлять положення про пріоритетну роль рідної мови в інтелектуальному і духовному розвитку

особистості, положення філософії мови (В.Гумбольдт, О.Потебня, М.Драгоманов), взаємозв'язок національного й загальнолюдського, формування національно свідомої, культуромовної особистості, її духовності в умовах демократизації суспільного життя; положення гуманістичної філософії освіти; культурологічної і діалогової концепції (М.Бахтін, В.Біблер).

Мета діяльності такої лабораторії – на засадах тісного взаємозв'язку навчально-пізнавальної підготовки, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічної практик здійснювати формування культуромовної особистості вчителя, прищеплювати навички проведення самостійних наукових досліджень, де б яскраво виявлялися творчі, рефлексивні здібності молодих вчених-дослідників. Йдеться про особистість, яка глибоко шанує українську мову і має фундаментальні знання мови та літератури, збагачені знаннями традицій національного виховання, вважає їх часткою свого світогляду і світосприйняття, характеризується розвиненим мисленням, інтелектом, мовленнєвою пам'яттю, мовним чуттям. Генетичну основу мовної особистості складають мовнокомунікативні суспільні запити, мотиваційні потреби, досконалі компетенції, ґрунтовні мовні знання, знання концептів і мовних знаків національної культури, мовна свідомість, національна культуровідповідність, мовна здатність і мовна здібність, мовне чуття і мовний смак, усвідомлена естетична мовна поведінка і мовна стійкість.

Концептуальна ідея лабораторії – ствердження пріоритету наукового діалогу із студентами з метою проведення спільного пошуку у фольклорно-етнографічному, соціолінгвістичному, лінгвокультурологічному, літературно-краєзнавчому та методичному напрямках, виховувати учителя як елітарну мовну особистість, котрий спроможний забезпечити ефективний педагогічний вплив, здатний виховати іншу елітарну мовну особистість. Базовими темами дослідницького пошуку визначено такі: "Етнокультура Східного Полісся як засіб формування культуромовної особистості вчителя"; "Мовна особистість учителя у художньому і педагогічному дискурсі"; "Профільна мовна, етнокультурознавча

підготовка у старшій школі". Така тематика враховує актуальні проблеми етнокультурознавчої підготовки вчителя-словесника, який працюватиме в сільському регіоні, коло наукових інтересів викладачів–керівників наукових робіт і студентів філологічного факультету; проблематику, яку досліджує колектив школи, загальноосвітнього закладу нового типу тощо.

Принципами реалізації концептуальної ідеї лабораторії визначено: взаємозв'язок навчальної і наукової діяльності, наступність (до творчого пошуку залучаються студенти від першого по останній курс), етнокультурознавчий, особистісно-діяльнісний підходи, педагогіка співпраці і співтворчості, креативність, розвиток здібностей; орієнтація на кінцевий результат (захист наукової роботи, публікація у науковому збірнику, участь у конкурсі наукових робіт, виступ на конференції).

Розглянемо кожну з базових тем. Реалізація теми "Етнокультура Східного Полісся як засіб формування культуромовної особистості вчителя" здійснюється у фольклорно-етнографічному, соціолінгвістичному, лінгвокультурологічному, літературно-краєзнавчому та методичному напрямках. Кожне з досліджень представляє ґрунтовний аналіз традиційної культури жителів відповідного регіону (майже всі роботи підсилюються відеозаписами), експериментальну спробу впровадження цього матеріалу у шкільній і студентській аудиторії, виступає своєрідним методичним порадищем для вчителів української мови і літератури.

Зокрема, важливою ділянкою етнолінгвістичної роботи студентів є опрацювання фондів краєзнавчих музеїв та етнографічних праць місцевих етнографів І.Абрамова, М.Маркевича, П.Куліша, П.Шафонського, Г.Калиновського. Наприклад, розгляд регіонального весільного обряду здійснюємо на прикладі аналізу "Описания свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России и в слободской украинской губернии, також и в великороссийских слободах, населенных малороссиянами, употребляемых, сочиненное Григорием Калиновским в Санктпетербурге в 1777г." Слід віддати належне етнографу Г. Калиновському: праця місцевого краєзнавця

багата на символіку посуду, страв, одягу, весільного етикету. Записи українського весілля, зроблені Г.-Л. де Бопланом у XVII столітті у книзі “Опис України”, Григорій Калиновський розширив і доповнив регіональними деталями, які варто знати майбутнім учителям-дослідникам.

У тексті згадується, зокрема, символ "розбивання горщиків". Кролевецький етнограф указував, що биття посуду, лав, стільців у хаті молодої (“іноді навіть цілу хату зруйнують”) відбувалося з радості за молоду та її цноту. У праці присутній і символ "гадання на горщику про народження першої дитини". Назустріч весільному поїзду, який приїздить до молодої, “...виходить мати у вивернутому кожусі верхи на вилах або кочерзі, тримаючи в руках горщик з водою і вівсом. Вітаючи, мати віддає цей горщик зятю; той лле на гриву коню і передає горщик старшому боярину. Боярин перекидає горщик за плечі. Якщо горщик розіб'ється, то народиться син, коли ж уціліє, буде дочка”.

Г.Калиновський акцентує увагу також на перевагу червоного кольору вбрання молодих. У молодої червоні козлові, з залізними високими підківками чоботи, червона запаска, декілька разків червоних корольків намиста, на молодому - червона сукняна шапка, на поясі на правому боці – хустка, вишита по полотну червоною заповоччю. Батько одягає на молоду кибалку (головний убір) і обкладає її червоною стрічкою. Та й на столі перед молодими дерев'яні червоні тарілки, дві ложки, що лежать навхрест, ціла житня хлібина, обсипана сіллю”. Так описано символ недоторканості сімейного щастя молодих. Ніхто не має права втручатися в подружню долю, всі родичі прагнуть лише допомогти, захистити. Ознайомлення студентів з цією та іншими дослідницькими розвідками етнографів привчас скрупульозно аналізувати історико-краєзнавчі документи, виховує почуття гордості, відчуття особистого обов'язку щодо збереження набутого досвіду.

У діалоговому просторі села студенти поглиблюють уявлення про духовно-матеріальну культуру регіону Ураїни, детальніше знайомляться з основними лексико-граматичними і фонетичними особливостями діалекту, спостерігають за процесом “згасання” говорів як повноцінних комунікативних ситем, виробляють навички збору, обробки, аналізу автентичного матеріалу, наочно опановують

психологію діалектного спілкування. Важливими критеріями оцінювання робіт цього напрямку виступають рівень мотивації, вияв науково-дослідної зацікавленості й активності, відповідального і творчого ставлення до роботи, особистісні якості студента, обсяг, глибина і рівень володіння знаннями регіонального матеріалу, вміння критично і творчо розглядати етнокультурні джерела, робити самостійні логічні висновки на основі зібраних матеріалів та наукових даних тощо.

У межах напрямку "Українська культуромовна особистість учителя крізь призму педагогічного і художнього дискурсу" спільно зі студентами окреслюємо основні чинники формування культуромовної особистості в педагогічних працях ХХ ст. Аналіз праць авторитетних учених дозволяє студентам глибше розкрити індивідуально-психологічні, мовно-соціальні риси їх авторів. Викладачі, відомі українські фольклористи, письменники, педагоги (О.Потебня, І.Срезневський, М.Сумцов (кін. ХІХ ст.), О.Білецький, Л.Булаховський, О.Дорошкевич, С.Єфремов, О.Курило, І.Огієнко, В.Сімович, М.Сулима (20 - 30 рр. ХХ ст.), Т.Бугайко, П.Волинський, М.Жовтобрюх, А.Коваль, Б.Кулик, В.Масальський, В.Неділько, І.Синиця, П.Хропко, С.Чавдаров (40 - 60 рр. ХХ ст.), В.Сухомлинський, Б.Степанишин, О.Захаренко (70 - 90 рр. ХХ ст.) власною науково-педагогічною діяльністю виховували у студентів глибоку повагу до свого фаху, високу культуру мови, шляхетність, природню самоповагу, "живу зацікавленість учительською працею", сприяли оволодінню риторичним мистецтвом, розвивали переконання, що саме рідна мова формує "дар слова".

Серед основних рис видатних мовних особистостей виокреслюємо діалогічність, відкритість, полікультурність, креативність. Зокрема, у мовній палітрі наукового дискурсу І.Зязюна досліджуємо семантико-стилістичну парадигму слів педагогічної тематики: *школа, навчання, талановиті діти, учитель*. За кожною із цих лексем – національна педагогічна картина світу, а наскрізними, об'єднуючими, увиразнюючими елементами, ключовими концептами педагогічної майстерності виступають концепти "радість" і "краса". Для учнів - бадьора, бурхлива, солодка радість шкільного життя, для вчителя –

краса і радість від педагогічної праці, радість педагогічної творчості. Фактор радості пов'язаний з необхідністю задоволення потреби в самоствердженні, в реалізації відповідного рівня прагнень. Аналізуємо й авторські неологізми *позитивна почуттєвість, педагогічна чарівність, інтелектуальна чарівність, естетичний діалог, краса педагогічної дії, олюднення Людини, педагогічна майстерність, колективний загально планетарний інтелект, педагогічна естетика, театр естетичної досконалості* та ін., метою уведення яких у педагогічний дискурс є прагнення відомого філософа наповнити і збагатити поняттєво-катеоріальний апарат естетики і теорії творчості новим смислом і новими смисловими відтінками й увиразнити естетичний вплив на слухача і читача, розширити межі слововживання.

У межах напряму "Профільна мовна, етнокультурознавча підготовка у старшій школі" аналізуємо програмні засади навчання української мови і основні вимоги до рівнів мовної підготовки учнів 10-12 класів (профіль - українська філологія). Розглядаємо змістове наповнення мовленнєвих комунікативних, лінгвокультурознавчої, дослідницької компетенцій учнів. Змістові лінії пропонуємо доповнити, збагатити навчальним матеріалом з комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраєзнавства, лінгвофольклористики, історії української мови, стилістики і культури мовлення.

Кожний з напрямів передбачає залучення студентів на всіх етапах навчання у вищій школі, а елементи етнолінгвістичних, лінгвокраєзнавчих, лінгвокультурологічних, лінгвопедагогічних пошуків, виконаних молодими дослідниками-філологами, слугують невід'ємними складовими вправ, цілісних уроків-диспутів, уроків-семінарів, уроків-конкурсів, виховних заходів під час педагогічної практики. На етапі бакалавра така лабораторія, як показує досвід, може стати школою основ наукової культури, наукового мислення, гуманістичного виховання, опанування освітніх інновацій, "діалогу культур", на етапі спеціаліста – лабораторією науково-педагогічної майстерності і творчості, на етапі підготовки магістра - школою оволодіння технологією дослідницької діяльності.

Висновки. Студентські дослідження, що тривають у лабораторії, дають підстави стверджувати, що науково-дослідна робота зі студентами, має становити цілісну особистісно-орієнтовану систему з чітко визначеними цілями, завданнями, функціями і, звичайно, спрямовану на науковий діалог. Особистим прикладом - фундаментальною підготовкою, скрупульозним ставленням до проведення експериментальних досліджень, володінням секретами ефективного "живого" слова, "науковою іскоркою", толерантністю, патріотизмом старше покоління вчених мотивує самостійний пошук молодих дослідників, сприяє розвитку особистості та індивідуальності студентів, розкриттю їх творчого потенціалу. У реальній педагогічній діяльності, як показує досвід, такі вчителі-дослідники компетентно вирішують освітні завдання, активно залучають учнівську молодь до проведення наукових досліджень. Саме за виконання такої умови можна мріяти про університет як сучасний навчально-науково-інноваційний комплекс, що відповідає міжнародним стандартам.

Перспективи дослідження. У наступних наукових розвідках розглянемо роль науково-дослідної лабораторії викладача у формуванні культури наукової мови молодого дослідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Department of Educational Studies University of Glasgow. -[Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.gla.ac.uk>>. - Загол. з екрану.- Мова англ.
2. Drexel University. -[Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.drexel.edu/>>.- Загол. з екрану.- Мова англ.
3. Warsaw University. Warsaw University Development Strategy and Proposed Organizational Changes for 2000-2009. -[Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.uw.edu.pl/en.php>>.- Загол. з екрану.- Мова пол.
4. Uniwersytet Gdański. -[Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.fh.univ.gda.pl/>>.- Загол. з екрану.- Мова пол.

Семенов Е.Н. Научно-исследовательская лаборатория на филологическом факультете: продуктивный диалог преподавателя и студента

В статье розглядаються напрями, зміст, форми діяльності науково-дослідної лабораторії на філологічному факультеті педагогічного університету, спрямовані на забезпечення продуктивного діалогу викладача і студента.

O. Semenov. Scientific and research laboratory of filological faculty: productive dialogue between the teacher and the student

This article is devoted to the directions, contents and forms of activity of scientific and research laboratory on a basis of filological faculty of pedagogical university. The activity of laboratory is intended to provide productive dialogue between the teacher and the student.